

Based «concept baskets» and problems affecting their attemptance for the existence of disability

Засада «розумності строків» та проблемні питання, що виникають під час оскарження їх недотримання на досудовому розслідуванні

Oleksandr Romasiev

Ключові слова:

засада «розумності строків», строки досудового розслідування, критерії оцінки розумності строків, повідомлення про підозру, дії слідчого, прокурора, оскарження, прокурор вищого рівня.

Key words:

principle of reasonableness of terms, terms of pre-trial investigation, criteria for assessing the reasonableness of the terms, notification about the suspicion, actions of the investigator, prosecutor, appeal, high-level prosecutor

Постановка проблеми. Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати кожній особі закріплені в ній права і свободи, основне з яких – право кожної людини, проти якої висунуто кримінальне обвинувачення, на справедливий і відкритий його розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом (ст. 6 Конвенції)¹.

Окрім того, на необхідність запровадження норми щодо розумності строків у кримінальному процесуальному законодавстві України неодноразово наголошувалось і Європейським судом із прав людини, оскільки останній неодноразово констатував порушення права на ефективний засіб юридичного захисту в контексті оскарження недотримання розумних строків провадження².

Стан дослідження. Теоретичною основою написання статті стали праці відомих вітчизняних вчених: В. Борденюка, В. Бринцева, С. Глущенко, В. Гончаренка, В. Городовенка, В. Долежана, Т. Ільєва, О. Комарницької, В. Комарова, В. Кривенка, В. Маляренка, І. Марочкіна, В. Нора, Д. Притики, М. Руденка, П. Цимбала Д. Ягунова та багатьох інших.

Метою статті є розгляд питання «розумності строків» досудового розслідування та проблемні питання, що виникають під час оскарження прокурору вищого рівня їх недотримання слідчим та прокурором.

Виклад основного матеріалу. З метою наближення українського законодавства до європейських стандартів, законодавець запровадив у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року нову засаду кримінального провадження – «розумність строків». Засада розумності строків у кримінальному провадженні спрямована на розслідування та розгляд кримінального провадження без необґрунтованих зволікань для недопущення порушення прав сторін кримінального провадження через затягування кримінального процесу.

Тому, як передбачено в ст. 28 КПК України, під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. У свою чергу, розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень³.

Як слушно зазначає О.Б. Комарницька, дотримання розумних строків кримінального провадження є основоположним завданням оперативного розслідування будь-якого злочину, закріпленим у ст. 2 КПК

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 04.11.1950 р. Електронний ресурс: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004].

² Данкович Н.О. Засада розумності строків у кримінальному провадженні щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2013. № 4 (963). с. 95-100.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

України, що відображає вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом⁴.

Тобто розумними прийнято вважати строки, які є достатніми для належного розслідування кримінально-процесуального провадження в цілому, що передбачає виконання всіх необхідних процесуальних дій для всебічного та повного встановлення всіх обставин справи, виявлення винних осіб та на цій основі прийняття відповідних процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Із цією метою законодавцем встановлено процесуальні строки – проміжки часу, встановлені законом або на його підставі прокурором, слідчим суддею, судом, у межах яких учасники кримінального провадження мають право або зобов'язані вчинити процесуальні дії чи прийняти процесуальні рішення (ст. 113 КПК України). Як передбачено ч. 2 зазначеної статті, такі дії і рішення мають бути виконані без невинуватної затримки та в будь-якому випадку не пізніше граничного строку, визначеного для них КПК України.

Забезпечення дотримання розумних строків під час досудового розслідування законодавцем покладено на прокурора, слідчого суддю (в частині питань, віднесених до його компетенції), під час судового провадження – на суд.

У той же час саме на слідчого покладено обов'язок розслідування кримінального провадження, він є самостійними у своїй процесуальній діяльності і несе відповідальність за законність, повноту та своєчасність проведених процесуальних дій і прийнятих рішень (ст. 40 КПК України)⁵.

Тому ми погоджуємось з Н. Неледва, що головним суб'єктом забезпечення розумних строків кримінального провадження є слідчий як основний виконавець процесуальних дій та рішень, що приймаються під час досудового розслідування, тому його необхідно включити до переліку посадових осіб, які повинні забезпечувати розумні строки кримінального провадження⁶.

В якості механізму реального забезпечення дотримання розумності строків під час розслідування кримінального провадження законодавцем передбачено право підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого на оскарження прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування (ст. 308 КПК України).

У той же час, незважаючи на законодавче закріплення поняття розумності строків та права на їх оскарження, питання оцінки «розумності» того чи іншого строку під час розслідування конкретного кримінального провадження є досить складним, оскільки здійснюється в кожному окремому випадку розслідування як виходячи з об'єктивних факторів, так і суто суб'єктивно, виходячи з внутрішнього переконання як особою, яка здійснює розслідування, так і особою, яка забезпечує контроль за таким розслідуванням, здійснює розгляд скарги на недотримання принципу розумності строків або власне оскаржує їх недотримання.

У свою чергу, законодавцем запроваджено певні критерії оцінки розумності строків: складність кримінального провадження, що визначається з урахуванням кількості підозрюваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо; поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Беззаперечно, що такий критерій, як складність кримінального провадження, зумовлений фактичними обставинами справи, не викликає особливих запитань щодо оцінки під час вирішення питання порушення чи розумності строків. Так, відповідно до постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» складність кримінального провадження, окрім урахування кількості підозрюваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється розслідування, визначається і кількістю учасників провадження – потерпілих, свідків; правовою кваліфікацією правопорушення; наявністю на момент початку досудового розслідування відомостей

⁴ Комарницька О.Б. Щодо недотримання розумних строків у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2014. № 4 (19). с. 85-95.

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

⁶ Неледва Н. «Розумність строків» як нове поняття в КПК України / Н. Неледва. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – с. 240-242.

щодо конкретної особи, яка ймовірно вчинила правопорушення; характеру обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, меж доказування; необхідністю призначення експертиз, їх складності; отримання міжнародної допомоги в рамках провадження⁷.

При цьому ми погоджуємось із думкою, що важливим для встановлення факту дотримання розумності строків є не лише загальна тривалість провадження, а й виправданість часових витрат на здійснення кожної окремої процедури⁸.

Не викликає особливих питань і такий критерій, як поведінка учасників кримінального провадження. Ми розділяємо позицію О.Б. Комарницької, що урахування поведінки учасників кримінального провадження є важливим фактором, та негативна поведінка учасників кримінального провадження не може ставитись у провину стороні обвинувачення у випадку збільшення строку досудового розслідування⁹. Проте в слідчого, на нашу думку, є достатній арсенал процесуальних інструментів (заходи забезпечення кримінального провадження, розшук підозрюваного) для того, щоб своєчасно вжити всіх необхідних заходів для встановлення всіх обставин справи та прийняття обґрунтованого рішення в кримінальному провадженні з метою недопущення порушення прав інших учасників кримінального провадження.

Такий критерій, як спосіб вчинення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень, носить як об'єктивний, так і суб'єктивний характер, що пов'язано як із суто обґрунтованими факторами, як надмірне навантаження на слідчого, прокурора, так і власне нехтуванням ними своїми службовими обов'язками та навмисним незабезпеченням належного розслідування кримінального провадження зі сторони слідчого, прокурора.

Іншим важливим моментом щодо оскарження недотримання розумності строків є питання законодавчого встановлення строків досудового розслідування, а саме початку їх відліку та визначення моменту завершення.

Приймаючи до уваги факт надання законодавцем права на оскарження недотримання розумних строків на досудовому розслідуванні, стає очевидним, що період, в який можливо оскаржити зазначені порушення, починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та завершується моментом направлення до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності або закриття кримінального провадження.

У свою чергу, передбачено, що перебіг строків досудового розслідування починається з появи такого суб'єкта, як підозрюваний, адже досудове розслідування повинно бути закінчено: 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину (ст. 219 КПК України)¹⁰. Запровадженням таких норм законодавець гарантує забезпечення оперативного досудового розслідування відносно конкретної особи. У той же час у чинному законодавстві абсолютно не передбачено умови та момент повідомлення особі про підозру, що залишає слідчим можливість для зловживання такою прогалиною для затягування розслідування, оскільки слідчий, навіть маючи достатньо беззаперечних доказів для повідомлення певній особі про підозру, має змогу відтягувати вказаний момент у часі для того, щоб у послідуєчому не обмежувати себе певними часовими рамками досудового розслідування.

Тому ми погоджуємось із позицією О.О. Торбас, що виходячи зі змісту засади розумності строків, закон розраховує на високу моральність та порядність суб'єктів кримінального провадження. Окрім того, після здійснення цієї процедури в досудовому розслідуванні з'явиться такий суб'єкт, як підозрюваний, який має достатньо широке коло прав: заявляти клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, заявляти відводи, вимагати надання йому безоплатної правової допомоги тощо¹¹.

⁷ Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Роз'яснення Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 – Електронний ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.

⁸ Орлеан А., Козій В. Дотримання розумних строків кримінального провадження крізь призму європейських стандартів. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 4'2016. с.162-170.

⁹ Комарницька О.Б. Щодо недотримання розумних строків у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2014. № 4 (19). с. 85-95.

¹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України" станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

¹¹ Торбас О.О. До питання визначення строків досудового розслідування // Вісник кримінального судочинства. № 3/2016. с. 78-84.

У випадку наявності в кримінальному провадженні підозрюваного питання оскарження прокурору недотримання розумності строків не викликає особливих складнощів. Проте за відсутності такої сторони кримінального провадження, як підозрюваний, потерпілий може наштовхнутись на ряд проблем щодо такого оскарження, оскільки перебіг строків розслідування пов'язується саме з появою зазначеного суб'єкту. Вказана обставина і слугує причиною відмови прокуратурою в розгляді по суті скарг на недотримання розумності строків досудового розслідування. У той же час саме небажання слідчого обмежувати себе часовими межами в розслідуванні кримінального провадження призводить до тяганини в справі, зволікання з проведенням необхідних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій та як наслідок – невстановлення об'єктивної істини, особи, винної у вчиненні правопорушення, порушення прав потерпілого.

Тому, в такому випадку, на нашу думку, потерпілий може звернутись до слідчого судді в порядку ст. 114 КПК України для встановлення процесуальних строків. Адже, як передбачено даною статтею, для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд має право встановлювати процесуальні строки в межах граничного строку, передбаченого цим Кодексом, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження¹².

Як передбачено ч. 2 ст. 308 КПК України, розгляд скарги на недотримання розумності строків здійснюється прокурором вищого рівня упродовж трьох днів після її подання. Під час розгляду скарги прокурор для перевірки викладених в ній доводів може ознайомитись із матеріалами кримінального провадження, отримати пояснення від осіб, поведінка яких щодо недотримання строків оскаржується, тощо. У разі підтвердження під час перевірки фактів, зазначених у скарзі, прокурор, який здійснює перевірку, може надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо необхідності виконання певних процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та строків їх вчинення.

Зі змісту даної норми стає зрозумілим, що у випадку наявності факту порушення засади розумності строків прокурор вищого рівня, незважаючи на суб'єкт, дії якого оскаржуються – слідчого або прокурора, надає вказівки прокурору, який здійснює процесуальне керівництво за розслідуванням певного кримінального провадження, що пояснюється тим фактом, що ч. 2 ст. 28 КПК України (забезпечення проведення досудового розслідування у розумні строки прокурором) саме він є тією процесуальною особою, яка може і повинна забезпечити дотримання законності, а також швидке, повне та неупереджене його розслідування.

Окрім надання обов'язкових для виконання вказівок щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень, прокурором вищого рівня може бути прийняте рішення про притягнення службових осіб, винних у недотриманні розумних строків до відповідальності, встановленої законом. Окрім того, відповідно до ст. 36 КПК України прокурор уповноважений ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав для його відводу або у випадку неефективного досудового розслідування.

Проте вказаних заходів для відновлення порушених прав сторін кримінального провадження недостатньо, оскільки, як слушно зазначає Ягунов Д.В., на практиці органи прокуратури переконливо доводять, що звернення до них у порядку ст. 308 КПК України не є ефективним засобом правового захисту, що не залишає іншої можливості, окрім як звертатись до слідчого судді як до останнього засобу забезпечення прав¹³.

Іншим спірним питанням є можливість оскарження слідчому судді рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування. Як передбачено ст. 294 КПК України, якщо неможливо закінчити досудове розслідування злочину в строки, передбачені в ст. 219 КПК України, він може бути продовжений у межах строків, встановлених пунктами 2 та 3 частини другої ст. 219 КПК України [3, с. 134]. Продовження строку досудового розслідування кримінального правопорушення здійснюється за клопотанням слідчого або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досу-

¹² Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України" станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

¹³ Ягунов Д.В. Дотримання розумних строків на стадії досудового розслідування та захист прав потерпілого: окремі проблеми чинного кримінального процесуального законодавства та шляхи їх вирішення. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. с. 332-341.

дового розслідування. У клопотанні в обов'язковому порядку повинно бути обгрунтовано необхідність продовження строку провадження, а саме процесуальні дії, проведення або завершення яких потребує додаткового часу, значення результатів цих процесуальних дій для судового розгляду, строк, необхідний для проведення або завершення процесуальних дій, а також обставини, що перешкоджали здійснити ці процесуальні дії раніше.

Т.Г. Ільєва вважає, що недоліком чинного КПК України є те, що учасники кримінального провадження позбавлені можливості оскаржити слідчому судді рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування, і тому пропонує доповнити ст. 303 КПК України положенням про можливість оскарження до слідчого судді підозрюваним, його захисником, потерпілим та його представником рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування¹⁴.

Проте, на нашу думку, така норма щодо оскарження рішення про продовження строку є зайвою, оскільки можливість такого оскарження лежить у площині оскарження недотримання слідчим, прокурором «розумності строків». Адже в ряді випадків саме нехтування особою, яка здійснює розслідування кримінального провадження, даною засадою, що полягає у непроведенні ним ряду необхідних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших необхідних процесуальних дій та прийняття необхідних рішень, у подальшому призводить до необхідності звернення до прокурора з клопотанням про продовження строку кримінального провадження.

Висновки. Розглянуті проблемні питання запровадженої новели чинного кримінального процесуального кодексу – «розумності строків» – не є вичерпними, адже законодавство щодо вказаної засади не є досконалим і потребує подальшого вдосконалення, винайдення шляхів усунення прогалин у зв'язку з її особливою актуальністю. Тому необхідними є розробка і впровадження механізмів реального забезпечення розумності строків для ефективного захисту прав осіб під час досудового розслідування, в тому числі і за результатами розгляду скарг на недотримання розумності строків.

Анотація

У статті розглянуто питання «розумності строків» досудового розслідування та проблемні питання, що виникають під час оскарження прокурором вищого рівня їх недотримання слідчим, прокурором. Встановлено, що головним суб'єктом забезпечення дотримання розумних строків кримінального провадження є слідчий як основний виконавець процесуальних дій та рішень, що приймаються під час досудового розслідування. Вказано на необхідність включення слідчого до переліку посадових осіб, які повинні забезпечувати дотримання розумних строків досудового розслідування. Доведено, що питання оскарження рішення про продовження строку досудового розслідування лежить у площині оскарження недотримання слідчим, прокурором «розумності строків».

Summary

The question of the «reasonable time» of pre-trial investigation and problematic questions that arise during the appeal to the prosecutor of a higher level of non-compliance by the investigator, the prosecutor, are considered in the article. It was established that the main person of ensuring the observance of reasonable time of criminal proceedings is the investigator as the main executor of procedural actions and decisions taken during the pre-trial investigation. It is indicated that the investigator should be included in the list of officials who must ensure that reasonable pre-trial investigation periods are observed. It is proved that the question of appealing the decision to extend the term of pre-trial investigation lies in the area of appeal of non-compliance by the investigator, the prosecutor of reasonable time.

¹⁴ Ільєва Т.Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: автореф. дис...канд.юрид.наук: спец. 12.00.09. – Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність / Т.Г. Ільєва. – К., 2014. – 20 с.

Використана література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Данкович Н.О. Засада розумності строків у кримінальному провадженні щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками / Н.О. Данкович // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2013. – № 4(963). – С. 95.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України 2Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
4. Комарницька О.Б. Щодо недотримання розумних строків у кримінальному провадженні під час досудового розслідування / О.Б. Комарницька // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2014. – № 4(19). – С. 85–95.
5. Неледва Н. «Розумність строків» як нове поняття в КПК України / Н. Неледва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 240.
6. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Роз'яснення Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.
7. Орлеан А., Козій В. Дотримання розумних строків кримінального провадження крізь призму європейських стандартів / А. Орлеан // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 4'2016. – С. 162–170.
8. Торбас О.О. До питання визначення строків досудового розслідування / О.О. Торбас // Вісник кримінального судочинства. – № 3/2016. – С. 78–84.
9. Ягунов Д.В. Дотримання розумних строків на стадії досудового розслідування та захист прав потерпілого: окремі проблеми чинного кримінального процесуального законодавства та шляхи їх вирішення / Д.В. Ягунов // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 53. – С. 332–341.
10. Ільєва Т.Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : автореф. дис....канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. – «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність» / Т.Г. Ільєва. – К., 2014. – 20 с.

Олександр Ромасєв,
здобувач

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»